

CA LA DONA

**AMERICA
AMERICA
dossier**

-
- 3 **Editorial**
4 **Sedef Oztouk**
8 **Una carta, un conte, un drama...**
9 **Dossier: Amèrica, Amèrica**
10 **Enhorabona, Rigoberta**
11 **Dones Cri**
12 **Protagonisme de les dones esclaves**
a la Cuba sucrera
16 **1a Mostra de Creativitat de Dones**
17 **Trita de patata amb ceba**
18 **El transiberià**
19 **Del racisme ni l'ombra**
20 **Fax, faixes i teletips**
21 **Al peu de la lletra**
22 **Calaix de modista**
24 **Dones públiques: Catalina de Erauso**

CA LA DONA, Gran Via, 549, 4t. 1a - 08011 Barcelona.
☎ 323 33 07 - **Horari:** de dilluns a divendres de 18 a 21.

Portada i disseny gràfic, Deda Coelho da Paz. Tel. 441 40 80
Fotos a la portada i al dossier, Yolanda Goikoetxea i Isabel
Munarriz Guezala
Realització, ABCdiseny. Tel. 211 34 87.
Dipòsit Legal: B - 22.331 / 89
Amb suport econòmic de l'Ajuntament de Barcelona

Ahores d'ara, els estudis entorn a la història de les dones comencen a ser un fet: incipient, contradictori... però a la vegada, un fet atractiu i imprescindible per entendre el nostre present, el nostre *día a día* (públic i privat). La història, però, que a nosaltres més ens pot interessar és la que es produeix i produïm ara i avui. Plena d'incerteses mai lineal, avorridíssima de vegades, generadora d'acció d'altres. Però, finalment, història, vida. I en volem ser protagonistes. Protagonistes dins d'una actualitat que amaga sempre elements interessants de reflexió. I si no, observa:

Insonorització?

...Gairebé no hi han dones a les pateres. On són? Què fan? Es preserven? Com interpretar aquest silenci, aquesta absència...

...Quan parlem amb la feminista turca constatem, una vegada més, la gran diversitat que existeix al món de les dones (seu i nostre), i la tenacitat amb què totes elles lluiten pels seus drets, per les seves necessitats.

...Dins d'una ciutat com Barcelona, on quasi no gaudim d'espais per dones, els pocs que queden ens els volen tancar. No hem de perdre cap espai més. No importa si tu no els visites amb freqüència. Altres companyes els necessiten, de vegades, molt més del que pots imaginar.

...Això sí, la discriminació no arriba a les dones a l'hora de ser detingudes, amonestades, exiliades... per defensar la seva ideologia. Barcelona, juliol 1992. Era olímpica.

...Què vol dir Maastrich per a les dones?. Continuen decidint unes prioritats, un sistema de valors, un tarannà, una forma d'estar al món. Cal cercar elements de reflexió. Insonorització? Aïllament per part nostra de tot això? Incorporació crítica? Resistència?

...La mare del nen que lluita pel dret a independitzar-se dels seus pares biològics, ha de defensar-se de moltes acusacions. El tema és complex, però, un dels arguments contra la salut mental de la mare, és que era lesbiana.

...Negociaran amb la nostra angoixa per poder avortar. Li posem una exclamació o un interrogant a aquesta frase? Quan podrem prendre absolutament les nostres pròpies decisions?

...Aquest proper any 93, Ca la Dona fa 5 anys. Això és una data per a la nostra història. Te'n recordes com ho vam aconseguir? Si vols, aquí tens un espai de trobada, de confrontació de les diverses opinions, de curssets, de seminaris... Apassionada història actual. Continuarà...

SEDEF OZTOUK

FEMINISTA
TURÇA
A PARÍS

**Digues-nos per què ets a França.
Quins motius et van fer emigrar?**

En realitat no sóc una emigrant. Vaig anar a França per acompanyar el meu marit, que és refugiat polític des de l'any 1990. Sóc a França provisionalment, ja que estem esperant la sentència del judici i si és favorable tornarem a Turquia. Vaig decidir que, aprofitant que era a França, podia seguir els meus estudis i fer un doctorat a la universitat de París sobre les dones que canvien de classe social.

**Formes part del moviment
feminista a París?**

A Turquia era militant del moviment feminista i quan vaig arribar a París vaig entrar en contacte amb dones que havien creat un grup de dones turques i kurdes. Formo part d'aquest grup, que està vinculat a una coordinadora que es diu *Elles sont Pour* (Elles són per a). A aquesta coordinadora hi ha diferents grups d'arreu de França i en aquests moments l'eix fonamental del seu treball gira entorn l'avortament. La coordinadora organitza accions contra les dels grups antiavortament, ja que a França, des de fa dos o tres anys, els militants de l'església catòlica organitzen accions escamot als centres d'interrupció voluntària de l'embaràs, tot assaltant-los per trencar el material tècnic sanitari i aterrint les dones, a les quals acusen d'assassines. Allò que *Elles Sont Pour* (ESP) fa és anar als centres a fi d'impedir aquests assalts. Si no recordo malament, l'any passat hi ha haver 134 accions d'aquesta mena. D'altra banda, al gener d'enguany, l'ESP va organitzar unes jornades de dos dies, dutes a terme a París, per tractar el problema de l'ascens de l'integritisme catòlic i les conseqüències de la lliure pràctica de l'avortament.

**Tanmateix, suposem que aquesta
no és l'activitat principal del vostre
grup de dones turques i kurdes.**

No, per descomptat. Al nostre grup tractem de posar en marxa modalitats per entendre i canviar la situació de les dones emigrants que, per la raó que sigui, viuen a França i que estan excloses de la vida social.

**Quin caire tenen les vostres
activitats?**

Cal dir que el nostre grup encara és bastant jove. Té uns tres anys i el nostre objectiu és cobrir activitats d'àmbit intern, com ara discussions, sense oblidar les adreçades a l'exterior. El que hem anat fent fins ara és reunir-nos

cada dues setmanes, o quan això no ha estat possible cada mes, per discutir, organitzar el 8 de Març, etc. El 8 de Març del 91 vam comptar amb una participació d'unes dues-centes dones, la qual cosa valorem com a molt positiva. També estem elaborant un projecte. Es tracta d'un llibre basat sobre testimonis de dones emigrants de diferents capes socials per tal d'esbrinar com viuen la seva condició d'emigrants a França. Aquest projecte té dos objectius: d'una banda mostrar a la societat francesa una realitat que desconeix del tot i que és la de la vida quotidiana de les dones turques i kurdes emigrades al seu país. D'altra banda volem aprofundir el nostre contacte amb aquestes dones amb les quals no tenim encara una relació molt estreta ja que la majoria viuen i treballen a les rodalies de París. Les dones turques treballen majoritàriament en el sector de la confecció com a mà d'obra en l'economia submergida. Treballen a casa, fent jornades laborals de més de catorze hores diàries, i a més han de realitzar totes les tasques domèstiques... El resultat és que gairebé no surten i per això és molt difícil contactar amb elles.

Un altre problema és que es tracta d'una comunitat molt tancada. S'instal·len a França i i s'organitzen entorn el que serien una mena de clans. Hi ha barris on només viuen persones provinents d'una ciutat concreta de Turquia. És molt tancat, de debò, molt tancat. Així, esperem que aquest projecte ens permeti poder accedir a aquestes dones.

Quantes dones sou a la vostra associació?

A les reunions, hi assistim, de manera regular, unes vint o vint-i-cinc. Vivim tots els problemes de ser un grup voluntari totalment desorganitzat, com tots els grups de dones que no tenen una organització jeràrquica o que no estan burocratitzats. Tot depèn de la voluntat de cadascuna. Si hi assisteixes bé, i si no també.

Quina mena de relacions teniu amb d'altres grups d'emigrants mixts?

L'any passat, durant uns nou mesos, no ens vam poder reunir perquè les nostres militants estaven treballant activament en un moviment que s'anomena «Moviment dels sense papers». És un moviment mixt on faltava gent. Els nous emigrants entren a França clandestinament i després demanen a l'OFPPA, que és el departament dels refugiats a França, l'estatut de refugiat

polític. En els darrers cinc anys, el 90% d'aquests són kurds i tot i que l'estatut els és denegat es queden com a clandestins. L'any passat van organitzar diverses vagues de fam, que van durar fins a quaranta dies, com a protesta contra el govern, que va decidir acabar amb la seva tradicional política de concedir l'estatut de refugiat polític i en va començar una nova repatriació forçada.

També van ocupar una església durant uns tres mesos i nosaltres vam ser sempre allà per donar-los suport. No era un moviment exclusiu de turcs i kurds, també hi havia africans. D'altra banda, el nostre grup també treballa i forma part d'un grup d'emigrants turcs i kurds a nivell europeu. Aquesta grup organitza reunions anuals i intenta tenir una política coherent a nivell europeu per conèixer i resoldre els problemes de les dones turques i kurdes.

Quina mena de relacions teniu amb dones d'altres grups d'emigrants?

Hem mantingut, i encara mantenim, relacions amb dones d'altres grups de l'esquerra turca i kurda. La qüestió és que les dones del nostre grup ens declarem feministes i malgrat que la majoria hem pertanyut a grups d'extrema esquerra avui gairebé totes som independents políticament dels partits. Així, vivim aquesta contradicció.

Explica'ns una mica la relació del teu grup amb altres grups feministes de França.

Ja ho he comentat una mica. El que puc afegir és que el moviment feminista a França és molt dèbil. No és com als anys setanta, quan era molt important. Ara existeix una associació, com *Elles sont Pour* que és l'única associació independent de les institucions que es manté activa a París. La mitjana d'edat és d'uns 45 anys, i encara hi ha militants del 68.

El problema és que a l'ESP no hi ha dones joves ni dones noves. Des del meu punt de vista el problema radica en el fet que no han sabut establir lligams amb les noves generacions i que aquestes no es preocupen gaire de les qüestions i les problemàtiques del feminisme. Per exemple, quan vaig entrar al Departament de *Sexe i Societat* de la universitat, em va sorprendre molt que, malgrat ser un departament on totes les professores són feministes, dels deu alumnes que érem, la meitat no només no tenia un passat feminista, sinó que no coneixia la teoria feminista.

És xocant que dones que havien entrat en una departament d'investigació feminista ni tan sols no sabessin què deia Simone de Beauvoir a *El Segon Sexe*. A França no hi ha un moviment feminista real. Hi ha coses a nivell acadèmic, moltes coses a nivell teòric dutes a terme per feministes dels anys 70, però no hi ha gairebé res a nivell militant.

Explica'ns com va néixer el moviment feminista a Turquia.

He de dir que abans del vuitanta les dones estaven organitzades dintre els grups de l'esquerra. Coneixíem els conceptes feministes, però no eren compatibles amb la teoria que professaven els diferents grups de l'esquerra. Per això quan el moviment feminista es va començar a construir molta gent comentava que era el resultat del cop d'estat; que el feminisme era una col·laboració amb el poder i va haver-hi bastants reaccions en contra per part de la gent d'esquerra. Les primeres dones que es van organitzar per construir el moviment eren acadèmiques i algunes d'elles, anteriorment, havien pertanyut a grups d'esquerra.

Durant els anys 82-83 es van dedicar a organitzar reunions per divulgar els conceptes feministes. En el 84 van fundar una editorial. Va ser al 8 de Març d'aquell any quan es va crear un grup anomenat *Cercle de Dones*, que va organitzar unes jornades de discussió teòrica sobre diferents aspectes del feminisme. Jo em vaig incorporar a aquest grup juntament amb d'altres col·legues que tenien la meua edat, al voltant dels 25 anys. Pertanyíem a una generació on totes les dones havíem estat militants d'esquerra i ens deien «La segona Onada», ja que les dones que havien fundat el grup tenien uns 40 anys.

Quina mena de treball feia el moviment?

Fins a l'any 87 el moviment feia un treball més aviat intel·lectual. A l'any 87, arran d'una sentència dictada per un jutge de la província d'Anatòlia Central, que denegava el divorci a una dona al·legant que els maltractaments no eren motiu de separació, vam organitzar una gran manifestació i una campanya de suport a la dona. Va ser un moment difícil perquè la nostra organització era petita i perquè l'opinió pública no ens era favorable. D'altra banda, era la primera manifestació legal després del cop d'estat. Esperàvem una assistència d'unes 100 o 200 dones, i van anar-hi unes 2.500. Va ser, doncs, tot un èxit. Hi havia dones de

tota mena: dones amb *mocador*, dones de 60 anys...

Aquesta campanya va significar un salt qualitatiu pel moviment feminista ja que el missatge s'havia escampat i la gent l'havia entès. Vam aconseguir una legitimació per part de l'opinió pública i dels mitjans de comunicació. A partir d'aquí a les reunions del moviment, hi van assistir moltes dones, entre 200 i 300. Vam començar a publicar més revistes.

Quina línia o línies tenia el moviment?

Dins del moviment existien, des del seu inici, diferents tendències: feministes socialistes, liberals, anarquistes, etc. Va ser a partir d'aquest any quan van començar a sorgir enfrontaments entre les diferents concepcions del feminisme. Les feministes que es reivindicaven del feminisme «pur» acusaren les «dobles militants» de fer entrisme i de no ser autèntiques feministes. Aquest debat va costar molt car al nostre moviment, com en molts d'altres llocs, perquè les nostres relacions es van deteriorar. Tanmateix, vam poder seguir treballant juntes des de l'autonomia de cada grup. L'any 89, les feministes «pures» van acceptar que no hi havia un únic feminisme. Per primera vegada vam organitzar un Congrés conjuntament amb les dones d'esquerra —que no es reivindicaven feministes— i les dones kemalistes —dones liberals organitzades en el camp jurídic i universitari. Va ser el primer congrés de dones, al qual acudiren dues mil dones en el decurs dels tres dies que va durar.

Les dones «doble-militants» tenien la il·lusió que es podia treballar, fàcilment, amb aquelles dones d'esquerra que no s'autoanomenaven feministes, però durant aquests dies van poder comprovar que el diàleg era impossible. Aquest congrés ens va ajudar a unificar i vitalitzar el moviment feminista, malgrat que les relacions amb les dones de l'esquerra organitzada es van refredar.

Fins a l'any 1990 el moviment va anar en ascens, però des d'aleshores pràcticament van desaparèixer les accions públiques, van deixar-se de publicar les revistes...

Quina mena d'activitats duïeu a terme?

L'any 87 les feministes «radicals» editaven una revista titulada *Feminista*. Jo vaig formar part de la redacció durant els primers números. Posteriorment, algunes de nosaltres vam fundar una altra revista anomenada

Cactus, més propera al feminisme socialista. Fins el 1990 es van editar les dues revistes i a partir d'aquest any ambdues van desaparèixer per diverses raons: tècniques, psicològiques, etc. Durant aquests anys vam desenvolupar diferents projectes: una casa refugi per a dones maltractades, una biblioteca i un centre de dones, així com campanyes sobre diversos temes.

L'any 89 vam fer una campanya contra un article del Codi Penal, pel qual si una prostituta era violada la pena pel violador era la meitat que si hagués violat qualsevol altra dona. La campanya es va organitzar arran d'una denúncia per violació posada per una prostituta. El lema de la campanya va ser «No som dones virtuoses». Amb això volíem denunciar la classificació de les dones entre bones i dolentes. Durant les manifestacions, algunes dones van arribar a estripar el seu certificat de matrimoni.

Una altra de les accions va ser forçar la porta d'un bordell a Istanbul (les prostitutes no poden sortir d'aquests bordells i a la porta hi ha un policia per tal d'impedir-hi l'entrada a la resta de dones). Hi vàrem entrar unes 60 dones a fi de repartir octavetes entre les prostitutes, que ens van rebre molt bé.

Una altra de les campanyes que vam dur a terme va ser denunciar la situació dels presos a les presons. Davant la impossibilitat d'aconseguir l'autorització per manifestar-nos legalment, sortíem al carrer totes vestides de negre. Aquesta campanya va suscitar reaccions dins el govern i vam passar de ser ignorades a ser un problema. Arran d'allò, l'any 89, van crear un *Institut de Protecció a la Dona*, dependent del Ministeri de Cultura.

Els actes i manifestacions que organitzàveu eren només per dones o eren mixtes?

Sempre vam pensar que ambdues formes eren possibles, però que calia distingir-les. Vam organitzar, per exemple, col·loquis i conferències on el públic era mixt, però quan volíem reivindicar un dret o una cosa específica volíem ser només dones. Quan vam organitzar la primera manifestació contra els maltractaments, hi va haver homes de l'esquerra que hi volien assistir. Després de moltes discussions vam decidir que podien anar-hi, però que haurien d'anar al darrera de les dones.

Quan vam organitzar el congrés, vam tenir el mateix debat amb les dones de partits d'esquerra. La preparació del congrés va durar vuit mesos a un ritme de tres reunions setmanals, de fet era gairebé com un partit de tennis i al final

totes vam haver de fer concessions i vam acabar acceptant que fos mixt. Per la seva banda, elles van accedir que fossin les feministes qui escolliessin els temes a debatre. Finalment, el públic era mixt però érem les dones qui discutíem.

Quina relació teníeu amb el govern i les institucions. En rebíeu subvencions?

No, no, mai. Quan vam dur a terme el projecte de la casa refugi, vam obtenir ajuts d'altres organitzacions internacionals del Canadà, Alemanya... i, a part, nosaltres també vam recollir diners. Tanmateix, quan els socialdemòcrates van obtenir varis municipis d'Istanbul a les eleccions del 89, es va encetar un debat sobre les possibilitats de col·laboració amb ells de cara a rebre subvencions i d'altres ajuts.

Les més dures, les més ortodoxes, deien que en cap cas no havíem de col·laborar-hi perquè hi havia l'experiència d'altres països on el moviment havia estat assimilat degut a aquesta col·laboració. Però n'hi havia d'altres que deien que es podia intentar sempre que es delimitessin els seus poders. En aquell moment nosaltres teníem un projecte concret per a una casa refugi i, després d'una votació, vam decidir presentar-lo a un municipi. L'alcaldeessa el va rebre amb molt bona predisposició i ens va assegurar que ens donaria un edifici i subvencions per poder dur a terme el projecte. Finalment, vam acordar que ells el subvencionarien i que nosaltres dirigiríem el centre, i just quinze dies abans de la signatura oficial ens van denegar el projecte. El van fer seu i construïren un refugi ells mateixos. El centre ara és municipal i hi treballen dones que pertanyien al Partit Comunista Turc, quan aquest existia, i que, malgrat no autoanomenar-se feministes, ho són bastant.

Paral·lelament, existeix la nostra fundació que continua essent independent i que no rep subvencions per obrir un refugi. Tanmateix funciona com a centre d'acollida de dones maltractades: hi ha permanències cada dia, assistència psicològica i jurídica, etc. A fi de finançar el centre fem col·lectes de diners i, com ja he dit, rebem diners de grups de dones d'altres països.

Quina era la vostra relació amb les dones islàmiques?

No existia. Mai no vam treballar juntes. Les dones Kemalistes republicanes n'estaven radicalment en contra perquè per a elles l'Islam és quelcom d'inacceptable. Pel que fa a les dones socialistes, si bé abans aquest havia

estat un tema secundari després, degut a un major populisme, van dir que no podíem entrar en la qüestions de creences personals. Com veieu, hi havia diverses posicions.

Pel que fa al moviment en el seu conjunt, també es donaven diferents reaccions. Per exemple, quan els islàmics van matar una dona teòloga, les dones kemalistes van manifestar-se contra les islàmiques i van dur una corona de flors a la tomba de Kemal (*pare* de la república), ja que, per a elles, l'assassinat era un atac a la república i al laïcisme.

Ara bé, sé que a Ankara dues o tres dones islàmiques van assistir durant més o menys un any a les reunions de grups de dones feministes radicals. Aquests grups tenien, a nivell personal, bones relacions amb dones islàmiques, però a Istanbul això no s'ha donat.

Jo crec que a Turquia és bastant improbable que s'estableixi una relació amb dones islamistes, perquè les generacions adoctrinades amb el laïcisme kemalista, tot i que puguin ser crítiques amb aquest, tenim incorporat al nostre sistema de pensament que l'Islam significa el retorn a l'Imperi Otomà i, en aquest sentit, psicològicament ens és molt difícil encetar un diàleg positiu amb ells. Tanmateix, la majoria de les dones del nostre grup no som tan ortodoxes com per tancar els ulls a la realitat. Així, quan les dones islamistes ens han convidat a les seves assemblees, hi hem anat i hem dit allò que pensem de l'Islam. D'altra banda, a *Cactus* vam escriure diversos articles sobre el tema i també hi vam publicar les respostes que les dones islamistes ens van enviar, la qual cosa va ser molt polèmica.

Estan organitzades les dones islàmiques? N'hi ha que es reivindiquen feministes?

Jo només en conec una que es declara feminista. De fet és una posició molt difícil d'explicar. És una dona que procedeix del moviment feixista (a Turquia, quan hi va haver el cop d'estat, els feixistes i els islàmics es van agrupar en un moviment que es diu *Sinetsi Turca Islàmica*) i que de feminista, no en té res. Amb tot, pretén reescriure la història de l'Islam.

Quant a l'organització de les dones islàmiques, s'organitzen al voltant de quatre revistes. Hem de tenir en compte que aquestes dones també tenen les seves divisions d'acord amb la secta a què pertanyin. A Turquia aproximadament un 15% de la població és islàmica i hem de pensar que l'islamisme representa un grup de po-

der. Cada una de les sectes té la seva secció femenina i si tenen contradiccions entre elles no les mostren. Sempre apareixen com un grup compacte. Les seves tesis són que el capitalisme mata tot allò que és femení, així reivindiquen un retorn a la família tradicional i als valors islàmics. Un fet significatiu és que després del 80 els i les islamistes s'organitzaren a les universitats, per la qual cosa ara hi ha metges, juristes, etc. islamistes. Fins i tot hi ha intel·lectuals d'esquerra que s'han convertit a l'islam després del fracàs del marxisme. Per a nosaltres és molt difícil acceptar aquesta situació, es tracta d'un temps molt difícil.

Com està el tema de l'homosexualitat a Turquia? Hi ha grups organitzats?

Dins el nostre moviment hi ha lesbianes que són feministes, però no tenen una organització autònoma de lesbianes. Hi ha homes que públicament es declaren homosexuals i que intenten canviar l'opinió pública. Hi ha, per exemple, un poeta molt famós, que és obertament homosexual. Tanmateix, aquestes actituds només es troben en cercles d'intel·lectuals. També cal dir que Turquia, que és hereva de l'Imperi Otomà, té una relació força ambigua amb l'homosexualitat. A la cultura otomana les relacions sexuals entre homes no eren quelcom d'inacceptable. De fet l'aristocràcia sempre ha tingut joves al seu voltant amb qui tenien relacions sexuals. L'Imperi Otomà tenia una cultura molt masculina que permetia la sexualitat entre els homes i, per exemple, tenim cantants molt famosos de música clàssica que són transvestits i a la televisió no és estrany veure un home maquillat cantant. Ara bé, pel que fa les lesbianes, les reaccions són molt més negatives.

Tenen espais les dones lesbianes?

A Istanbul no hi ha espais específicament de lesbianes, però hi ha dos o tres bars on es troben homes homosexuals i lesbianes. Dins el nostre moviment hi ha lesbianes i transsexuals. Quan aquestes darreres ens van dir que volien entrar a formar part del nostre grup es va generar una polèmica molt interessant. Hi va haver lesbianes que hi estaven en contra perquè deien que eren persones que no havien viscut com a dones fins a l'edat, per exemple, de 25 anys. Però finalment, després d'alguns debats vam decidir que tenien el dret a ser-hi i es van integrar al grup com qualsevol altra de nosaltres. El problema que tenen les lesbianes és que no n'hi ha moltes d'organitzades,

Una carta, un conte, un drama ...

La tasca d'erudició literària, de lectura de fonts i documents diversos per elaborar treballs acadèmics, de tant en tant, comporta compensacions «marginals» agradables i valuoses perquè desvetllen la sensibilitat i ens apropen a la realitat personal de les escriptores, com ha passat en el cas que vull comentar-vos. Núria Nardí, estudiant de l'obra de Caterina Albert, *Victor Català*, em va parlar de l'existència d'un text, per a mi «emocionant»; es tracta del fragment d'una carta de Caterina Albert a Tomàs Roig i Llop, publicada per J. Castellanos a la revista *Els Marges*, 11, 1977 (pp. 73-89) i que diu així:

L'Escala, 10 Març 1946
(...) Ahir me fou impossible acabar aquestes ratlles; segueixo avui per

veure si tindrè temps de felicitar-lo, encara que ab tan retràs, per la nova prova de la seva activitat literària, pe'l seu Sant, que desitjo hagen passat ab tota felicitat, lliures de gripes y demés gangues de les famílies nombroses y, sobre tot, pe'l nou fill que Déu els envia y que és d'esperar vingui a aquest món ab la màxima normalitat, a fi de que sia l'alegria de vostès y tinga ell coratge per envestir la vida, afer difícilíssim en els temps que corren, tan plens d'angoixes y trencacolls, per culpa de les orbeses y cobdícia dels homes (...)

Tomàs Roig i Llop, advocat, escriptor i amic molt afí ideològicament a Caterina Albert, fou el pare de Montserrat Roig i Fransitorra i, per la data de la carta, «el nou fill que Déu els

envia» fou la Montserrat, que va néixer tres mesos més tard.

La lectura d'aquest paràgraf segur que evoca en el públic lector i en un sector de la crítica, especialment sensibilitzats per la literatura escrita per dones, molts aspectes interessants a comentar com, per exemple, el gènere epistolar i les dones o la genealogia femenina dins de la literatura... Potser el més adient seria seguir aquest últim fill, perquè certament Montserrat Roig va reivindicar Caterina Albert i caldria veure de quina manera va seguir-la literàriament, sense oblidar la influència de Mre Aurèlia Capmany que, sens dubte, va actuar de lligam entre elles.

Però ara que, amb vint-i-cinc anys de diferència, s'han retrobat en la mort, aquestes grans escriptores, a mi la lectura d'aquesta carta de Caterina Albert em serveix de consol i em fa pensar, no sé ben bé per què, en un conte de fades. Caterina Albert va estar atenta al naixement de Montserrat Roig com les bones fades de les rondalles que assistien al naixement de les princeses per fer-los lliurament d'uns dons especials; en aquest cas: normalitat, alegria i coratge per envestir la vida. Sobretot amb motiu de la seva mort ens resultà més evident que aquests desitjos s'havien fet realitat en la vida de Montserrat Roig. Se n'ha parlat àmpliament i em sembla que no cal allargar-se perquè, de fet, som ja al final del drama.

Mercè Otero Vidal

SEDEF OZTOUK

per la qual cosa no tenen reivindicacions pròpies.

Quina és la situació del moviment en aquests moments?

Com ja he apuntat abans és certament preocupant. Des de fa dos anys hi ha hagut una davallada. És cert que vam aconseguir coses molt importants: el feminisme va calar en l'opinió pública, ara es coneixen els conceptes feministes, hi ha ministeris que parlen dels drets de les dones, periodistes feministes, etc. De fet ara som moltes més que fa uns anys i en l'actualitat ens estem replantejant com continuar ja que, de fet, moltes dones continuen organitzades.

En aquests moments tenim un problema molt seriós. Es tracta de la

insistència que la majoria de gent de dretes fa respecte la virginitat. A certes escoles, instituts i albergs hi ha hagut directors que han intentat fer controls de virginitat a les noies que tornaven tard de nit. S'han fet manifestacions contra això, a les quals hi han participat moltes noies joves, que asseguraven que no es deixarien fer les proves. Però l'any passat, dues noies de 17 anys es van suïcidar després d'haver passat un control d'aquests. A Ankara s'ha creat un grup, amb la col·laboració de la *Lliga pels Drets Humans*, per tal de preparar una campanya contra aquests controls. En qualsevol cas, les noies continuen tenint por perquè això implica la idea que els homes es volen casar amb dones verges.

Comissió de Butlletí

LA LLIBRERIA PRÒLEG

ha aconseguit l'exclusiva de venda de l'Editorial Feminista Anglesa **VIRAGO**; una de les principals editorials feministes, fundada, entre d'altres, per Angela Carter.

Dageria, 13 (metro Jaume I)
Tel. 319 24 25
08002 BARCELONA

AMÉRICA AMÉRICA

ENHORABONA, RIGOBERTA

RIGOBERTA
MENCHÚ
NOBEL DE LA PAU
1992

Entre les accions reivindicatives i de denúncia programades per la campanya *500 anys de Resistència Indígena Negra i Popular* en la Segona Trobada Continental celebrat a Xelajú (Guatemala) a l'octubre del 91, es va decidir la presentació de la candidatura de Rigoberta Menchú al Premi Nobel de la Pau 1.992.

Arreu del món es varen crear comissions de suport a aquesta candidatura com una vessant més de la denúncia dels cinc segles d'opressió i subjugació que, per als pobles d'allò que anomenem Amèrica Llatina, s'inaugurà al 1.492.

Entre les activitats realitzades al voltant del 8 de març d'enguany, el grup Dones contra el Cinquè Centenari va fer

un acte de presentació d'aquesta campanya. *La Conferència Internacional 500 anys després, la diversitat com a projecte de futur*, celebrada a Barcelona al juny, va incloure també, en la seva declaració final, el recolzament a aquesta candidatura com a forma de reconeixement de la lluita específica de les dones i dels pobles indígenes per la seva identitat i la seva llibertat, trepitjades des de fa 500 anys. Finalment, el 19 de setembre passat es va realitzar una nova presentació, convocada per la comissió de suport en la qual participen diverses entitats solidàries. Hi va participar la pròpia candidata.

Menuda i grassoneta, Rigoberta va iniciar el seu parlament amb una llarga

salutació en llengua quiché «perquè en quiché s'ha de saludar a cadascú, als avis i a les àvies, als homes i a les senyores, als joves i a les noies, als nens i a les nenes, així es fa. No és com en castellà, que es diu «senyors» i ja s'ha acabat».

Ens va parlar amb veu càlida, d'una vida plena d'amenaques, de persecució, de pobresa i d'exili. A Rigoberta Menchú, índia quiché, dirigent del CUC (Comitè de Unidad Campesina), li va néixer la consciència a força de sentir a les seves pròpies carns el sofriment del seu poble.

El seu pare va morir a l'assalt de l'exèrcit guatemalenc a l'ambaixada

espanyola en 1.979, on s'havia refugiat un grup de canperols indígenes. La seva mare va ser segrestada, torturada i assassinada mesos després. Van matar també alguns dels seus germans... Van matar, cremar, violar, torturar, tanta gent del seu poble, que així li va néixer la consciència.

Els pobles indígenes parlen per boca de Rigoberta. A través d'ella, afirmen la seva identitat. Rigoberta Menchú no es reivindica només com la veu de la gent que sobreviu al genocidi, a la repressió i a l'exili en massa. Es reivindica com a veu de la resistència col·lectiva i també com a veu de l'esperança.

Cinc-cents anys després d'un llarg calvari, Rigoberta no apel·la a la culpa històrica en adreçar-se a nosaltres ni idealitza el passat dels pobles indis. Rigoberta no vol venjança. Ofereix i exigeix, amb la rotunditat de la dolçor, una altra manera de pensar el futur. Un futur on el seu poble, tots els pobles indis, tinguin dret a existir, on la diferència no sigui motiu de desigualtat, de subordinació: «El Vè Centenari ha de marcar l'inici d'un procés de construcció del futur sobre bases d'igualtat, en un món tan terriblement desigual».

Rigoberta pensa en les dones. Recorda que la seva mare li deia: «Jo no et demano que deixis de ser dona, però la teva participació en la lluita ha d'ésser igual que la dels teus germans». Ella sabia que aquesta demanda representava, en realitat, una exigència superior que li comportaria grans sacrificis.

És ella qui travessa fronteres i no tingué temps d'acomiar el nòvio desaparegut, la qui cridà la veritat al món, pronuncià un discurs davant els militars assassins i no se li acabà la veu. És aquella que vencé la seva por i acceptà ésser acompanyada per la soledat de llunyanes terres, travessant fronteres esperant un avió d'allà cap aquí, d'aquí cap allà.

(de *Siempre Viajando*, de Rigoberta Menchú, 1990)

Sens dubte, Rigoberta Menchú no ha deixat de ser una dona en optar per una manera de ser-ho diferent de la tradicional en la seva comunitat. Aquesta és la seva contribució a la lluita de totes les dones del món.

Miren Izarra

A mitjans de juny d'enguany un grup d'indígenes de la comunitat Cri del Canadà va visitar Barcelona amb motiu de la campanya que estant portant a terme per tota Europa demanant la retirada del plà de la Badia James II que consisteix en convertir una gran extensió del seu territori en una zona on s'instal·larien 14 centrals hidroelèctriques, inundant les seves terres i canviant el curs natural de 7 rius de l'àrea de Québec. Malgrat el poc que conserven de la seva forma natural de vida (actualment viuen en una petita zona que el govern canadenc va convertir en reserva) van aprofitar la seva estada a la nostra ciutat per parlar amb tres dones d'aquesta expedició perquè ens expliquessin com viuen, què fan i com ha influït la cultura blanca i occidental en els seus costums i la seva manera d'entendre la vida.

Una miqueta d'història

Originàriament la comunitat Cri era un poble que vivia armoniosament amb la natura. La caça, la pesca i els seus derivats (preparació de les pells, confecció de roba, sabates, etc) eren els seus principals mitjans de vida. Encara avui, una part de la seva població es dedica a aquestes activitats i la transmissió del respecte a la naturalesa segueix molt viva. Originàriament, la societat Cri es caracteritzava per ser igualitària, no jeràrquica, sense caps polítics, degut, probablement a que no és una comunitat guerrera. El lideratge en tasques com la caça depenia de les necessitats i de les qualitats de les persones que integraven la tribu. A nivell organitzatiu, la família era el principal nucli Cri, sobretot per la necessitat d'infants ja que el seu índex de mortalitat era tant gran que les dones tenien fins a 14 fills/es.

Es a partir del segle XVII que entren en contacte amb la civilització blanca i pertant, que comencen a ser colonitzats i evangelitzats per la religió protestant (sobretot l'anglicana). A partir del segle XIX el govern canadenc va crear lleis especials per organitzar aquesta comunitat i per fi, als anys 60-70 van ser recluïts al territori actual, la reserva de James Bahi, funcionant com una mena d'autonomia i essent absorbits la majoria dels seus costums, valors i en definitiva, la seva forma de vida.

La dona dins la societat Cri

Abans parlàvem del tipus d'organització social i familiar, però és fa necessari explicar quin era el paper de la dona Cri dins de la seva comunitat. Cal remarcar, en primer lloc, que no

DONES CRI

hem de partir dels valors de la nostra societat, això vol dir, les tasques de «casa» amb menys valor que les altres, sinó que la comunitat Cri valorava per igual la caça, la pesca, tenir cura de la família o confeccionar la roba. Les feines no estaven definides com «masculines» o «femenines» i tant dones com homes havien de saber fer tot el que era necessari per viure. Així doncs, si bé qui tenia cura de la família era sobretot la dona, els grups de caça no estaven integrats exclusivament per homes i les dones que es quedaven a la tribu atenent les criatures i les persones més grans sovint sortien també a caçar si l'estada del grup de caça fora de la tribu s'allargava a varis mesos. Per altra banda, la feina de fer el menjar es repartia per igual entre homes i dones així com la neteja i preparació de les pells, etc.

Aquesta igualtat afectava també la vida sexual i afectiva. S'han trobat textos del segle XVII en els que els colonitzadors s'escandalitzaven i criticaven les llibertats de les dones Cri alhora de relacionar-se sexualment. Totes les persones d'aquesta comunitat tenien llibertat per escollir i la virginitat no era (ni per dones ni homes) cap requisit previ per formar una família i tot i que tradicionalment l'homosexualitat no era una pràctica habitual un dels seus mites religiosos el protagonitza una dona que «té» varies dones.

L'influència occidental

El primer que han perdut és la concepció d'una societat igualitària. L'assimilació dels valors occidentals ha fet que el paper de la dona Cri sigui, actualment, com la de la qualsevol dona occidental, sobretot en els grups més joves que han anat i van a l'escola canadense. Els homes més grans encara fan les feines de casa, però els joves ja no, i les dones

(continua a la pàgina 19)

PROTAGONISME
DE LES

DONES ESCLAVES

A LA CUBA
SUCRERA

*«Es ven o lloga una negra jove, ben plantada, deumesos i un dia de parida, amb bona i abundant llet, excel·lent bugadera, planxadora i amb principis de cuina, sana i sense tatxes. Amb la seva cria o sense.»*¹

«Es desitja llogar una negra criadora, de pocs mesos de parida, que sigui abundant de llet, amb el seu fill.»

«Es ven negra que mal parí fa 8 dies, per mor d'una caiguda, pròpia per a criar, perquè és sana»

«Es ven negra de casta conga, com de 45 o 50 anys, rent, planxa i cuina molt regular, amb la taxa de gossa agosarada.»

*«Es ven una negra amb un fill de 4 mesos amb totes tatxes, vicis i malalties»*²

Anuncis com aquests, habituals als diaris cubans de l'època, evidencien, sens dubte, que les dones esclaves tenien una entitat com a subjectes històrics, sotmeses, per tant, a unes condicions socials i laborals específiques i diferenciades de la resta del grup humà al qual pertanyien: la població esclava. Sobre les condicions de vida, nombre i característiques de la població esclava del període colonial s'ha escrit en abundància. Tanmateix, aquestes aproximacions a la realitat de la població esclava ens mostren també la realitat de les dones esclaves? És a dir, van ser les condicions de vida, la realitat esclava, idèntiques per a la població femenina i masculina?

La revisió de les obres clàssiques sobre l'esclavitud ens revela una dada important: l'existència de les esclaves es redueix al seu nombre (estadístiques) i a la seva condició de reproductores en un moment determinat del període colonial. La revisió dels estudis més actuals ens proporciona una altra dada important: la seva condició de no-protagonistes de la seva història no és resultat només de les limitacions de la historiografia tradicional, sinó que en l'actualitat la seva condició com a subjectes històrics continua essent un interrogant.

Ens trobem, evidentment, davant les mateixes limitacions que es troben tots els estudis o investigacions sobre la història de les dones: insuficiència de documents, dades i fonts primàries; escàs tractament en els estudis sobre el tema i gairebé nul·les investigacions específiques.

El punt de partida fou, doncs, inevitable: la revisió metodològica. L'ex-

periència dels estudis sobre dones ha aportat un important bagatge metodològic a l'hora d'enfrontar-se a una investigació. El nostre estudi, en concret, es fonamentà en el plantejament de noves preguntes i/o preguntes diferents als únics documents i dades amb què comptàvem. Aquest plantejament ha permès, en la nostra opinió, obrir una escletxa en el compacte mur dels estudis sobre el tema i entreveure'n les possibilitats científiques. Aquesta breu i petita escletxa ha provocat un sens fi de preguntes, dubtes i hipòtesis.

Per acostar-nos a la seva realitat ha estat imprescindible, en primer lloc, localitzar-les numèricament, conèixer les funcions que realitzaren als ingenis, tot descobrint així la seva especificitat i també, finalment, el seu protagonisme.

Aproximació estadística: Estadístiques i esclavitud

Aquest és un dels temes que més s'ha treballat en el camp dels estudis sobre esclavitud. Lògicament. Perquè, com que s'ha considerat un fenomen històric aberrant, el coneixement del nombre d'éssers humans traslladats forçosament des del seu lloc d'origen fins a la colònia, on eren convertits en pura força de treball, ha esdevingut una arma històrica i política. Això, però, també ha condicionat l'orientació o els propòsits d'aquestes investigacions, en moltes ocasions, donant prioritat als còmputos globals més que no pas l'aprofundiment en aquestes mateixes estadístiques. Queden, per tant, nombrosos buits en l'anàlisi de la tracta negra contemplada des d'un punt de vista estadístic. Ara únicament és possible ressaltar aquells elements essencials per a la nostra investigació.

Estadística i esclaves

Analitzar qualsevol aspecte estadístic de l'esclavitud obliga, necessàriament, a diferenciar dos períodes dividits per l'any 1820. La fase anterior, de tracta legalitzada, permet un accés relativament fàcil a registres oficials: captura, trasllat, baixes i entrada en el mercat. La il·legalització de la tracta només fou realment efectiva quant al registre oficial. Ja que sembla que a partir de la il·legalització és quan major nombre d'esclaves i d'esclaves es captures i s'importen. Això ha obligat a complexos sistemes de comptabilització que agreugen encara més els problemes plantejats.

Revistar les estadístiques, tot intentant d'extreure'n tota la informació possible sobre la importació anual d'esclaves permet establir una periodització:

Un primer període abasta des dels inicis de la tracta esclavista fins a la dècada de 1750. En aquest període trobem un relatiu equilibri entre les importacions d'homes i dones cap a la colònia cubana. El segon període es correspon amb allò que s'ha anomenat *boom sucrer*, entre 1798 i 1822. S'hi pot constatar un canvi radical en el nombre i composició de les importacions. La composició dels ingenis sucrers es caracteritzarà per ésser majoritàriament masculina i, en ocasions, exclusivament masculina. El tercer període, a partir de 1850 contrasta amb l'anterior amb una població esclava relativament equilibrada quant al nombre de dones i d'homes. Malgrat aquest últim període, el desequilibri en la població esclava ha marcat clarament el desenvolupament de les societats post-colonials, que mantenen en l'actualitat nombrosos trets heretats del període colonial: estructuració familiar, llenguatge, etc.

La periodització estadística ens permet una primera i bàsica diferenciació: la fluctuació numèrica dels esclaus barons s'establí segons les necessitats de producció colonial. La fluctuació del nombre d'esclaves dones s'establí segons la valoració que, des de les colònies, es féu de la seva capacitat de producció i de reproducció. La reproducció de la força de treball no les eximí del treball productiu de l'ingeni colonial, sinó que es constituí una duplictat de funcions. Però no és només en aquesta duplictat laboral on trobem els elements específics de la realitat de la dona esclava, sinó en el fet que el control de la reproducció esclava significà el control de la sexualitat i/o la relació afectiva, el control de la maternitat i, en definitiva, el control del cos de les dones esclaves. Aquesta condició de *reproductores forçoses* que es produí en un període de l'evolució de la societat esclavista, la seva negació a ésser-ho i els debats que tot això produí a la societat criolla són pràcticament els únics elements que ens permeten d'acostar-nos a la seva realitat humana.

Apunts sobre una condició: El treball com a gènere: dona

Les dones esclaves a Cuba desenvoluparen durant tot el període colonial la feina que, com a gènere, tenien assignada les dones. Feines que ja realitzaven a les seves comunitats

d'origen; manufactures, conreu de l'hort familiar, cura i criaça de les criatures, fabricació de roba i estris domèstics (tot i que cabria fer-ne una diferenciació en funció dels diferents pobles d'origen) i les feines que per derivació els foren assignades pels criolls: servei domèstic, etc.

Durant allò que Moreno Fragnals anomena *esclavisme patriarcal*, en el primer període que hem comentat, la vida esclava organitzada entorn als *bohios* familiars (habitatge esclau), s'articula a partir del treball domèstic de les dones: cura i manteniment del *bohio*, conreu de l'hort que subministra alguns productes a l'alimentació familiar, fabricació i manteniment de la roba familiar a partir dels teixits proporcionats per l'amo i criaça i cura dels fills/filles.

Aquesta feina es realitza paral·lelament a la feina de la plantació, fora de les hores dedicades a les feines de l'ingeni conjuntament amb els homes esclaus. A aquesta dedicació domèstica i agrícola hem d'afegir la feina de prestació de serveis sexuals als homes; (hisendats, majors i esclaus) que s'estén al llarg de tot el període colonial.

En aquestes comunitats esclaves mixtes, podríem dir que la reproducció es desenvolupa com a un fenomen natural, inscrit dins dels paràmetres socials de les dones i homes esclaus i, com a competència exclusiva seva, sense intervenció de l'hisendat sobre aquest procés.

El treball de la desproporció

Aproximadament al 1740 s'inicia el procés que culmina amb allò anomenat *boom sucrer* que modificà essencialment el desenvolupament econòmic de la Cuba colonial i, en conseqüència, la condició de la població esclava.

El desenvolupament de l'economia sucrera en grans extensions, latifundis, conduí a l'aplicació de criteris estrictes de productivitat i rendiment del treball esclau. Els ingenis modificaren la seva estructura i funcionament per tal d'obtenir la màxima producció.

Els esclaus i les esclaves hagueren d'abandonar els *bohios* familiars per anar a viure a barracots construïts per l'amo, on era més fàcil el control i la vigilància sobre un nombre d'esclaus cada cop més gran.

L'alimentació varià considerablement: deixaren de conrear-se els horts familiars, les terres i la força de treball eren necessàries per a la producció, gairebé exclusiva, del sucre. I l'amo proveïa directament els esclaus i les

esclaves amb productes, majoritàriament d'importació.

La relativa facilitat d'obtenció d'esclaus afavorí la seva explotació extrema en les feines de l'ingeni. Explotació que obligava a un rígid sistema de presó: càstigs, amuntegament, malalties. Aquesta necessitat de control i de màxima productivitat reconduí els criteris d'importació d'esclaus. S'imposà el criteri que era més rendible: la població masculina i jove; major facilitat per al control i major rendiment.

Del relatiu equilibri de sexes es passà a una població esclava majoritàriament masculina (87,5% barons) i en alguns ingenis, exclusivament masculina. Aquest desequilibri brutal provocà una

violència sexual de gran intensitat que fins i tot es reflectí als escrits criolls de l'època, on hi trobem clares referències. En l'actualitat encara es pot percebre aquesta violència sexual a través del llenguatge, que mostra nombroses paraules que identifiquen feina/esclau/càstig/sexe.

Aquestes noves condicions de vida modificaren també la realitat de les dones esclaves. Aquell 15 o 20% de dones dins dels ingenis esdevé l'objectiu de la violència sexual. A més de la feina de l'ingeni, de la pressió productivista, del règim de presó, les dones patiren una enorme pressió sexual de la majoritària població masculina. Pressió a la qual es trobaven sotmeses fins i tot, a vegades, després

de mortes. Segons un informe del Marquès de Cadenas de Monte Hermoso es planteja la impossibilitat que els esclaus quedin a soles amb el cadàver d'una negra perquè poden exercir-hi l'acte sexual.³

La hipòcrita ideologia criolla atribuïrà en aquesta època a les negres esclaves el mite de la *niñomania*, que arriba fins a la nostra època. Una aproximació realista a la seva realitat evidència una escassa voluntarietat en aquestes freqüents relacions sexuals. Fora dels llaços socials i de parentiu que ordenen i codifiquen les relacions sexuals, impossibilitades les relacions afectives entre els sexes, les relacions sexuals s'imposen com a única vàlvula d'escapada de la població masculina. Les plantacions dels Caribes foren sempre organismes socialment deformats, i l'ingeni fou, potser, el més monstruós de tots ells.⁴

El període del boom sucrer significarà per a les esclaves la maximització de les feines desenvolupades al període anterior: feina a l'ingeni i serveis sexuals. Tot i que mai no deixà de realitzar les feines que podríem considerar domèstiques en la mesura que les noves condicions de vida ho possibilitaven. També havien d'ocupar-se de la reproducció, encara que en aquest moment era considerada com una *tarea* enfront a les possibilitats productives dels esclaus barons.

El sistema de conservació i reproducció

«Sistema de conservació i reproducció» fou el nom donat pel Reial Consolat de l'Havana a les noves orientacions que es produïren en la importació d'esclaus i esclaves, encara que per a les dones esclaves significà el punt culminant de la seva explotació i deshumanització. Les estadístiques d'importacions d'esclaus/ves reflecteixen novament l'augment de les importacions de dones (55,4% barons; 44,5% dones). Aquesta nova composició podria atribuir-se ingènuament a la constatació de la inhumanitat del període del boom i als efectes dels discursos oficials cristians. Tanmateix, a través de l'estudi de la condició de les dones esclaves podem comprovar com no només no significà una millora de les condicions humanes dels ingenis, sinó que agreujà la condició de les dones esclaves.

Com evidència la definició del Reial Consolat de l'Havana, els nous criteris significaren l'últim intent de la societat colonial de mantenir un sistema

econòmic i social que ja es preveia insostenible. En realitat foren aquests altres factors *menys humans*, els que impulsaren el progressiu augment de la importació d'esclaves; les dificultats de la tracta il·legal que, encara que no significà cap restricció a les importacions, sí que escampà el temor a una interrupció sobtada de les importacions d'esclaus; l'augment del preu dels esclaus barons enfront al de les dones; l'activitat oficial en favor de l'augment de dones esclaves i també els canvis tecnològics que facilitaren la incorporació en massa de criatures i dones a totes les feines de l'enginy. En definitiva, els hisendats (encara que no pas tots) cregueren en la possibilitat de la reproducció de la mà d'obra esclava.

La reproducció esclava, considerada fins aquests moments com un perjudici en detriment de la producció sucrrera, esdevingué una obligació. D'aquesta manera el control sobre les dones esclaves arribà a les seves últimes conseqüències: el control de la sexualitat i de la maternitat. La reproducció esclava s'entengué en els mateixos termes productivistes que la resta de l'explotació esclava. Es construïren barracots, anomenats *criollers*, on les dones dipositaven les seves cries a les poques hores de néixer. S'intentaven controlar les relacions sexuals entre esclaus, tot fomentant des dels aparellaments *indiscriminats* fins la monogàmia. En canvi, aquest treball reproductiu no anà inicialment en detriment del productiu de l'enginy. S'intentà que aquesta reproducció sistematitzada fos simultània a la resta de la feina. Exemple d'aquesta multiplicat laboral de la dona esclava ens la dona un hisendat de l'època:

«... d'aquestes negres pot dir-se que no descansen ni el diumenge ni els dies de festa; aquestes negres sembla que són fetes de ferro. Perquè no dormir més que unes poques hores durant la molinada, llevar-se quan encara no pensen alluir les primeres resplendors del matí i estar-se ficades, sense més treva que l'estona del migdia que vénen a dinar a casa, entre els canyars, tombant canya al sol, al sol fonedor dels tròpics i enmig d'això, si fa un xafec, aguantant l'aigua i en hivern, el fred, que en el camp als africans, els penetra fins els ossos i, després, diumenge i els dies de festa donar mamar al fill, rentar i cosir la roba, cuinar el menjar.»²

Llevat d'alguns ingenis puntuals, aquesta reproducció sistematitzada sembla que no tingué èxit. El baix índex de fecunditat de les esclaves es

convertí en un debat estès des dels hisendats fins a les instàncies oficials. Es requeri des dels ingenis els serveis de metges cubans i europeus per analitzar les causes d'aquesta baixa reproducció. Aquests debats i estudis oferiren una gran varietat d'explicacions sobre les causes del problema, però, sobretot, evidenciaren les condicions de vida de la població esclava i especialment les de les dones esclaves. Finalment aquestes investigacions provocaren una certa «suavitització» del tracte a les esclaves i aconseguiren petits «èxits» en la reproducció. Insuficients igualment per a les necessitats dels propietaris. Una anàlisi detinguda de les condicions de vida de les dones esclaves permet, en canvi, comprendre que aquest intent d'explotar la reproducció de les dones fou un fracàs conscientment provocat per les esclaves: mètodes anticonceptius, avortament i infanticidi es convertiren en la resistència activa de les esclaves a reproduir el sistema esclavista.

Reproducció i resistència de les dones esclaves:

El sistema de reproducció imposat pels hisendats reduí a la forma més pura la condició de *criadores* de les dones. Aquesta funció reproductora, però, fora del marc social i familiar que l'ordenava i controlava i, en definitiva, els permetia d'ocupar una funció social, estava absolutament restringida a la voluntat de la dona esclava. La reproducció i la criança, entesa com a reproducció social sempre permeté a la dona esclava ésser conscient d'aquesta funció en el projecte social crioll. Aquesta mateixa consciència les conduí a la seva resistència, percebuda clarament pels hisendats:

Les negres, en general, tenen poca afeció a les seves cries, especialment les solteres, que no pensen en una altra cosa que a complir les tasques exigides pel seu amo. Viuen indiferents. Poc els importa l'existència d'un ésser, que els sembla que ha de cuidar el seu amo. Sovint els deixarien morir si no fos pel càstig que, arribat el cas, se'ls aplica. El seu estat de misèria i servitud no deixa de contribuir a aquest abandonament i la repugnància natural de criar-los per veure'ls esclaus destinats a treballar tota la seva vida i a contribuir a la fortuna del seu amo, a qui, generalment detesten, són també causa de la seva apatia.³

La resistència activa de les esclaves a reproduir el sistema esclavista fou una

resistència difícil, donada la pressió i la violència sexual en què vivien. Per això, recorregueren a mètodes anticonceptius: existia la pràctica generalitzada de la sodomia heterosexual. L'avortament fou també una pràctica freqüent a través de mètodes coneguts a les seves comunitats d'origen o experimentats a partir de la pràctica i l'observació del seu nou entorn (papaia). L'ús freqüent de tals mètodes en les condicions alimentàries i higièniques en què es veien obligades a viure, provocaren nombroses malalties i infeccions i l'extensió generalitzada de l'afeció específica de l'*úter caigut* que, segons els tractats mèdics, afectaven a la majoria de les esclaves.

Finalment, el fracàs de tals mètodes i pràctiques les portaven a practicar l'infanticidi o a provocar els càstigs físics del majoral (assots).

El fracàs de la reproducció no fou, per tant, un producte casual o el simple resultat de les males condicions alimentàries i sanitàries en què vivien les esclaves, sinó els seus actes conscients, que implicaven, sovint, la pèrdua de les seves pròpies vides.

Enfront a la concepció criolla de la maternitat com simple fruit de l'aparellament, les esclaves evidenciaren una concepció de la maternitat humanitzada, i de la qual eren responsables.

L'activitat de les esclaves davant la reproducció ens permet aproximar-nos mínimament a la seva condició i a la seva posició enfront la situació que es veïeren obligades a viure. Tanmateix, aquest fet mostra únicament els escassos coneixements que tenim sobre la realitat de l'esclavitud. Més enllà de les estadístiques i dels sistemes econòmics, foren éssers humans els que visqueren i actuaren enfront d'aquesta realitat. Actuació que, en alguns casos, fou la fugida a les muntanyes dels esclaus barons i en d'altres, la resistència a la reproducció i, per tant, a possibilitar la continuïtat del sistema esclavista. Conèixer i reconèixer aquesta activitat, en definitiva, permet a les dones esclaves ésser protagonistes de la seva història.

Mª Lluïsa Carmona

Notes:

¹ *Diari de l'Habana*, 5/4/1839

² R. Duarte, 1978

³ Moreno Friginals: *El ingenio*. Ciencias Sociales, Vol II. La Habana, 1978

⁴ Moreno Friginals, op. cit.

⁵ Fernando Ortiz: *Los negros esclavos*. Ciencias Sociales, La Habana 1988

⁶ B. Chateausalins, 1854

PRIMERA

MOSTRA

DE CREATIVITAT DE DONES

Els dies 3, 4, i 5 de juliol de 1992, FES - LU amb la col·laboració de Ca La Dona va organitzar una *Mostra de Creativitat de Dones*, a Ca La Dona.

Van exposar 32 dones artistes (pintores, escultores, escriptores, realitzadores de vídeo i fotògrafes) que ens van donar una visió àmplia i diversa de l'art de les dones.

Va ser un èxit!!
Van venir moltes dones!!

L'ambient va ser molt agradable i acollidor!!
Vam prolongar la *Mostra* una setmana més...

Tal com es va muntar la *Mostra*, donava la possibilitat de gaudir d'espais diferents: sales d'exposició, espai de lectura, taula de venda, projecció de vídeo... el nostre bar. Dissabte, Fumiko va passejar la seva dansa i música contemporània japonesa per tota la casa.

Patricia ens va regalar l'oïda amb una lectura commovedora de poesia, seleccionada dels escrits exposats. No es va donar l'actitud clàssica davant d'una exposició d'art: arribar, donar una volta i marxar. Una comunicació rica i diversa es va instal·lar entre totes les participants: les que exposaven, les que miraven, les que organitzaven...

També vam cometre alguns errors i vam trobar-nos algunes dificultats. Per exemple. El primer pas per muntar un acte és tenir un local. I no sempre pensem en l'accessibilitat del local per a totes. Per anar a la *Mostra* s'havien de pujar uns quants esglaons i agafar un ascensor on no cabia una cadira de rodes. Per properes vegades ens sembla imprescindible trobar locals on puguem anar totes.

Vam decidir fer aquesta primera *Mostra* de i per a dones, no mixta, i Ca La Dona era l'espai més apropiat. D'aquesta posició política sortiren debats amb algunes dones artistes que es sentien molestes o que hi veien una raó per a no participar-hi. Algunes pensaven que «reduir» el públic a les dones era reduir el seu (l') art. D'altres consideraven que estan creant en un entorn mixt i no veien la raó d'exposar en un entorn no mixt. I d'altres temien reaccions negatives per part de «la gent del món de l'art» en veure's associades en un acte «separatista». Per a nosaltres realitzar una *Mostra de Creativitat de Dones*, només per a dones, no és ni reduir l'art (es pot reduir l'art a un públic?) ni perjudicar les dones que exposen. Al contrari, creiem que és una experiència diferent i positiva.

Donat que la propera *Mostra* (perquè n'hi haurà una propera!!) necessitarà d'un local més gran, haurem de crear-nos UN ESPAI DE DONES en un lloc que no ho serà. Serà una *Mostra* de i per a dones, no mixta, sinó oberta als homes.

En fi, ens va agradar molt l'ambient d'aquesta primera *Mostra*, perquè era una manera diferent d'apropar-se al món de l'art. Ja n'hi ha prou d'exposicions quasi reservades als «entesos». Volem mostres ACCESIBLES A TOTES, on cada una es trobi còmoda i pugui fruit de l'art a la seva mida.

Gràcies a totes.
Fins a la propera.

FES - LU

LA NOSTRA ILLA

La Nostra Illa és una associació cultural que existeix des de fa sis anys. Té un local que, des del seu inici, és un lloc de trobada de dones.

Es l'únic espai a Barcelona d'aquestes característiques: no és un lloc comercial, el seu encant i la seva animació depenen de les dones que vénen a fer una copa, a jugar una partida de billar, a xerrar..., i també de les dones encarregades de mantenir el local i proposar les seves activitats. Ha estat així des de l'inici, amb èpoques més o menys animades però sempre amb la mateixa idea: disposar d'un espai propi, nostre.

Tant si hi anem molt sovint, o només un cop a l'any, totes sabem que necessitem aquest lloc, perquè és nostre. Avui La Nostra Illa, es troba en una situació molt delicada, *ens la poden tancar*.

La Generalitat ens ha denegat una subvenció per tal de poder fer les obres que evitarien les molèsties al veïnat. Aquests ens han denunciat dues vegades, durant aquest estiu. Arran d'això l'Ajuntament ha enviat una inspecció, i ens exigeix, en un termini de 15 dies, sol·licitar el permís que ens donaria dret a realitzar activitats dins del local. Aquest permís ha d'anar acompanyat d'un projecte tècnic, que suposa la realització d'obres per tal de condicionar el local a les normatives legals.

Per a tot això, necessitem idees, temps, energies... i diners.

Qualsevol ajut, a qualsevol nivell serà benvingut: des de fer-se'n sòcia, fins organitzar espectacles per aconseguir diners, des de posar un doble sostre, fins prestar el teu cotxe, des de...

Quan rebis aquest butlletí, s'haurà celebrat una assemblea per tal de discutir entre totes aquesta situació. Si vols informació passa pel local.

COMISSIÓ SIDA

Com moltes de vosaltres ja sabeu, el passat mes de febrer es va constituir una nova comissió, la de DONA i SIDA.

Aquesta comissió està oberta a totes les dones que tinguin ganes de treballar aquest tema.

Ens reunim a Ca la Dona els dilluns a les 9 del vespre (cada 15 dies).

Aprofitem per recordar-vos que el proper 1 de desembre es celebrarà el Dia Mundial de Lluita contra la Sida, s'estan preparant actes. Us mantindrem informades.

Truita de patata amb ceba

Una o dues cebes al gust de cadascú. I una patata per persona. Oli en abundància, d'oliva. Sal, pebre. Un raig de llet. I ous...

Pelar les patates, patates noves. Tu m'ajudes. Anar traient la pell a tires. No fer malbé la patata. Tampoc el moment. Parlar amb tu de qualsevol cosa. Rentar-les. Sentir l'aigua freda a les mans. Somriure't. Tallar-les a rodanxes, ni massa primes ni massa gruixudes. Salar-les. Deixar-les reposar.

Rius. Tens els dits plens de sal. Te'ls llepo poc a poc, amb fruïció. Hem d'anar per les cebes. Encara no. N'agafes una. Jo l'altra. Un repte. A veure qui pot treure-li la pell sense vessar ni una sola llàgrima. Tu saps com fer-ho. Un tros de ceba damunt el cap. La peles i la tritures molt petita. No plores. Jo estic desconsolada. Els ulls vermells. Les llàgrimes desbordades. Obro l'aixeta. Un doll d'aigua ben freda calma el plor. Em neteges de les restes d'un naufragi, el rostre, el coll, el pit. Amb dits i llavis.

Agafar una paella grossa. Posar-hi una mica d'oli. Tirar primer la ceba. Cuinar a foc lent, fins que quedi daurada. Com el teu cos. Afegir-hi un raig de llet... Amorosida i dolça. Voldria jugar amb tu. Ara no puc. Se'ns cremaria. Treure la ceba i escórrer-la bé. Posar més oli a la paella. Tirar-hi les patates. Seguir el mateix procés.

Mentre es fan les patates, a poc foc. Tapades, perquè no es ressequin, batre ben bé els ous. Primer les clares, a punt de neu. Després els rovells. Barrejar-ho, que quedi escumós.

Ho toques tot. Et torno a llepar els dits. Sal i ou amb regust de llàgrimes. Deixes la forquilla i el ganivet damunt el marbre. Una mirada intensa. Em trasteiges. Continuo llepant-te. Em deixes fer. Puja la meua llengua pels teus braços. Tu m'antes poc a poc d'oli. Em

desentumeixes els múscles. Les mans em rellisquen pel teu cos. Amb rapidesa. Les patates demanen atenció. Apago el foc. Les poso a escórrer. Cinc minuts abans que arribin els altres farem la truita.

Has agafat l'enciam, els tomàquets, una ceba tendra, una pastanaga, un pebrot petit, espècies i herbes. Sal, oli, mostassa i una mica de mel. També el vi.

Obro la boca i m'hi poses un tomàquet. Els teus ulls no em deixen parlar. No m'atreveixo a escopir-lo. El conservo. Em sento completament olfosa. Fas que m'estiri sobre el marbre. Està glaçat. Vas escampant els ingredients per sobre el meu cos. L'enciam tallat ben petit fins obrir-lo, després la soja germinada, el julivert, els tomàquets a trossos, la pastanaga ratllada, el pebrot a tires. Preparaes una salsa amb la mostassa, la mel i l'oli. La remenes bé. Condimentes el meu cos florit. Hi poses l'alfabrega, el pebre, la sal. Amb les mans ho barreges tot. I penetres lentament el meu cos. Tot oli, tot colors, tot olors. Un prat humit de sensacions. Et passo el tomàquet. Esclato en plor.

Margarida Palomar Baró

EL TRANSIBERÀ

En parlar-vos del meu viatge per Rússia i Sibèria, m'agradaria fer-ho compartint amb vosaltres un mosaic d'impressions que vaig anar anotant durant el recorregut.

MOSCOU

Fa un dia rífol i la passejada amb autocar ha estat tan intensa que em fa l'efecte que Moscou s'està introduint al meu cervell com un trencaclosques immens de peces enormes que no acabo de fer encaixar bé les unes amb les altres. Al centre, la plaça Roja; llambordes ordenades en un espai rectangular graciosament delimitat per les muralles rogenques del Kremlin, el museu roig i blanc els magatzems Gum, l'antic palau verd-oliva i, presidint tot el conjunt, aquesta catedral de joguina - està envoltada per gegants de pedra - amb cúpules de goma de coloraines i brodades sanefes d'or... I la resta, estrelles, sempre les estrelles vermelles o daurades que vetllen des de les puntes dels gratacels sobre una ciutat trista, deteriorada, mig grisa, mig descolorida, esquerdada, plena de parcs i flors, d'arquitectura gegantinament «ideologitzada», de palaus grocs i blancs, verds o blaus i vermellorsos, de tramvies i pidolaires, de mocadors al cap i cues, de músics al carrer, de venedors ambulants i insistents; de soldats alts, rossos i d'ulls blaus, joveïssims i sever, d'aparadors buits i semàfors inexistent, de matriusques i barrets de pell amb símbols comunistes, de joveïsses esveltes, d'ulls axinats i parpelles profundes, bellíssimes en el seu gest aristocràtic, d'avingudes amplíssimes que permuten el nom amb la mateixa indiferència que el riu, feixuc, plomís, observa sinuosament les cúpules daurades del Kremlin.

DEL TREN ESTAT

La vida al tren és d'allò més relaxada. Xerrem, llegim, escrivim o estudiem, passegem amunt i avall, badem mirant el paisatge: la verdor fresca dels bedolls es retalla sobre el cel blau, clapejat de núvols inofensius; aquests arbres que perden la subtil pell blanca, finíssima al tacte, com les serps i ara, al sol, calluïmen amb l'escorça lluent entre els verds de les fulles, enmig les planúries que s'estenen fins a la llunyania, vestides també de verds, intensos o suaus, d'herba tendra i viva, o groguenca, coronada de blanc com el borrisol d'una catifa. De tant en tant, un aiguamoll on el sol dibuixa matisos argentins i daurats i juga a encaixar el blanc pur i aletejant d'unes oques. I la

terra, negra i vermellorsa...

Els pobles, petits, amb les seves casetes de fusta - cabanes gairebé - de finestres i portes pintades de blau o verd i blanc, amb l'hortet de patates, cols i remolatxa, arraulits entorn de les estacions.

En aquestes estacions imposants on esperen l'arribada dels trens unes velletes eixutes de mocador multicolor al cap, els ulls petits i foscos, però vius amatents damunt les pastanagues, els cogombres, les patates bullides o les quatre baies que han robat de marinada al bosc; perletes roges que endolixen les llargues converses...

I tant sovint aquestes dones corpulentos i grosses, de braços robusts i mans endurides que donen pas al ferrocarril subjectant amb seguretat cines enormes i pesants que fàcilment esclafarien un peu neglagent.

NOVOSIBIRSK

... Al peu del monument a Lenin les parelles acabades de casar dipositen flors. Una dona jove reflecteix en una aquarella delicadíssima la grisor i la brutícia d'una ciutat polsegosa i contaminada, però bastida ben bé enmig del bosc. On no arriben els arbres de la taigà, creixen flors vermelles, grogues i taronges en parterres aïllats. Al mercat, tot tipus de fruites, verdures i espècies i, sobretot, la simpatia de venedors i venedores que malden per establir un pont de comunicació ni que sigui en rus. Tant se val, és el somriure i el gest amable el que ens endurem al cor!

A l'església bizantina tretze parelles contrauen matrimoni alhora talment fòssim al bell mig d'un basar oriental! entre la remor dels beats que compren «estampetes» i de les velles que encenen espelmes al seu sant favorit mormolant pregueres infinites, els parents que esperen comentant no se sap què, els ulls encuriosits que s'atansen com llunes plenes enlluernats per la brillantor dels llums i els sants de color pastel.

El corrent de l'Obi sembla imparabile en el seu camí vers l'Àrtic. A banda i banda tot d'indústries fusteres: grues que carreguen i descarreguen soques de la taigà - la pluja porta l'olor intensa de fusta i reïna -, materials de construcció, carbó... Més amunt, en petites platges improvisades, voltades de canyars i bedolls joves, hi ha criatures que es remullen en una verdor densa i tèrbola. Se'n veuen moltes, de criatures, en aquest país. Quasi rosses i primetes, amb els ulls tafaners però una mica tristos. Les nenes amb enormes llargs blancs, grocs, vermells, blaus o verds al cabell...

De nou al «Baikal», el nostre tren, el paisatge va canviant de mica en mica.

Cada vegada veiem més coníferes, boscos sencers de pins, alternant encara amb bedolls, prats verds plens de flors blaves, liles rosades o grogues... Comencen a aparèixer més turons i de més alçada, a les vessants dels quals creixen «urbanitzacions» de datxes. I el mateix durant dies com un immens mar sense límits...

IRKUTSK

Irkutsk es dreça a banda i banda de l'Angarà, tota envaïda per una fresca olor de mar, de salabror. És una de les ciutats més antigues de Sibèria, fundada pels cosacs i enriquida pels comerciants del segle passat. Les cases més antigues, de fusta, estan adaptades al fred pregon del hivern. Moltes són mig ensorrades als llims per manca de fonaments i perquè les bastiren damunt antics aiguamolls.

La taigà s'estén per planes i turons de poca alçada com un atapeït mantell que combina prolixament arbres nòrdics amb espècies tropicals. Verda, feréstega, humida, silenciosa i profundament perfumada de terra fresca i flors. Els bedolls —sempre— amb les seves fulles finíssimes i l'escorça daurada, les agulles tendríssimes verd-grises dels cedres resplendents de rosada, els avets que s'alcen dretíssims, falgueres i herba d'un color allimonat i primaveril, les granotes rogenques sobre la terra grisa del camí, roques i baies del senderol, esquiroles de pelatge ratllat i mirada mürria, teranyines dures i resistents com fils d'estendre, rierol, calma i mosquits...

I enllà, al fons, desapareix el bosc quan de cop s'obre davant nostre la joia de l'estepa: el llac Baikal. Els ulls no aconsegueixen abraçar aquesta immensitat tan i tan bella... La increïble simfonia de verds i blaus, transparents i pregons al mateix temps; la calma càlida i el tacte suau i fresc, acollidor, de l'aigua més pura de Sibèria, la gran terra adormida..., on la veu, a l'hivern, es trenca en un brogit d'estels...

Susanna Subías - Auswitz

SOS RACISME

El grup SOS Racisme de l'Hospitalet, Col·lectiu Lucrecia, es reuneix el segon i el quart dijous, a les 20.30, a l'Aula de Cultura de St. Josep, Telèfon 337 09 58

DEL RACISME, NI L'OMBRA

Aden a Lucrecia

Va ser el títol de la nostra portada de desembre del 91, però, malgrat la nostra posició, la realitat és ben diferent.

Els assassinats de la dominicana Lucrecia Pérez i del marroquí Hassan Yahahaqui són una dramàtica evidència del racisme a l'Estat espanyol, i no pas fets aïllats.

Són cada dia més freqüents les agressions racistes per part, no només de grups d'ideologia feixista, sinó també per part de diferents grups de la societat i de la pròpia Administració. Cal que la condemna del racisme sigui una actitud quotidiana sense ambigüitat que es tradueixi, entre altres coses, en la solidaritat i el respecte a les minories culturals i a la gent immigrant.

Comissió de Butlletí

DONES CRI (segueix de pàg. 11)

Cri que treballen fora de casa pateixen, al igual que aquí, la «doble jornada». La violència domèstica que era un fenomen estrany en les seves comunitats, ha aparegut amb el nou tipus de vida. En estat originari, les agressions a les dones estaven condemnades i l'home expulsat de la casa familiar i, si reincidia, se'l treia de la comunitat. Actualment, les dones es comencen a organitzar per defensar-se dels maltractaments.

La religió, durant tots aquests anys, ha tingut temps també de canviar els seus valors. La llibertat sexual d'abans s'ha convertit en la que totes i tots coneixem, acceptada per a uns i criticada per a les altres. A nivell familiar, les dones no tenen ja tantes criatures, el terme mig és de 3, i tot i que l'avortament no està prohibit ni explícitament condemnat, la societat Cri actual segueix donant un gran valor als fills i filles, raó per la que no és una pràctica habitual.

Políticament, són els homes els qui, majoritàriament, hi participen. El protagonisme en les tasques públiques el tenen ells i la dona ha quedat relega-

da a un paper molt més anònim. Com excepció cal dir que una de les comunitats més grans està regida per una dona escollida per votació.

Les expectatives

Administrativament, la comunitat Cri no pot per ara aspirar a ser res més que una espècie d'autonomia dins de l'organització política del Canadà. Això suposa seguir cada cop més immersa en els costums i el tipus de vida occidental. Malgrat això, una part indígena Cri lluita per recuperar els seus orígens i sobretot, el respecte per les seves terres, la natura.

Les dones amb les que varem parlar no tenien un tò massa optimista però l'impressió que se'n podia treure era la d'una consciència cada cop més gran de tot el que han perdut i per tant de tot el que cal recuperar i ensenyar a les noves generacions.

Tiina Pietarinen
Basil Garcia
Isabel Canudas

FAX, FAIXES I TELETIPS

L'ABSENTISME LABORAL FEMENÍ ÉS UN ESTEREOTIP QUE NO TÉ FONAMENT

Segons un estudi presentat per l'Institut de la Mujer, al'estat espanyol l'absentisme femení és similar al masculí. L'estudi afirma que l'absentisme augmenta en els llocs on les condicions de treball són dolentes i, com que aquests llocs acostumen a ser ocupats majoritàriament per dones, s'associa erròniament l'absentisme al sexe femení.

Així doncs, allò que afecta l'absentisme no són factors relacionats amb el sexe biològic.

L'estudi es basa en un treball que inclou 1.049 dones i 1.005 homes, pertanyents a sectors laborals on els percentatges d'un i altre sexe són

similars. El resultat de la mostra indica que, tot deixant de banda les hores d'absència provocades per la maternitat o paternitat, el nivell d'absències dels homes és quatre dècimes superior que el de les dones.

Inf: ABC - Madrid, 25/6/92

LA DONA ES VEURÀ MÉS AFECTADA QUE L'HOME PEL MERCAT ÚNIC EUROPEU

La situació de la dona en el terreny laboral es veurà més perjudicada que la de l'home amb l'entrada en vigor del *Mercat únic Europeu*. Barbara Dührkop, membre de la *Comissió de Drets de la Dona del Parlament Europeu*, manifestà que amb el lliure

mercado laboral desapareixeran un milió i mig de llocs de treball manuals, senzills i sense tecnologies -generalment ocupats per mà d'obra femenina- i augmentarà el treball parcial i flexible, cosa que serà perjudicial per a les dones per la seva difícil combinació amb les tasques domèstiques i familiars.

Inf: La Opinión - Murcia, 17/3/92

EL VATICÀ DEFÈN I PROMOU LA DISCRIMINACIÓ DELS HOMOSEXUALS

El vaticà ha instruït les autoritats eclesiàstiques perquè «no siguin neutrals» davant els intents d'il·legalitzar la discriminació sobre la base de la tendència sexual de les persones. Segons un document publicat per la *Congregació per a la Doctrina de la Fe*, ex-Sant Ofici, «hi ha ambients on no és injusta la discriminació: per exemple, en l'adopció de criatures, en l'elecció d'ensenyants o entrenadors d'atletisme i en el servei militar».

Inf: El País - Barcelona

SETZE MILIONS DE DONES DE LA CEE ES TROBEN SOTA EL LLINDAR DE LA POBRESA

La progressió de la pobresa entre les dones respecte als homes no és patrimoni exclusiu del Tercer Món. A Europa, el procés de «feminització de la pobresa» augmenta a tota velocitat, en particular entre les dones viudes, divorciades o separades d'edat avançada. Una comissió d'estudis de la CE ha atribuït aquesta situació a la incapacitat de les dones d'integrar-se a partir dels quaranta anys a un mercat laboral com el comunitari, cada dia més minso i competitiu, i a la manca de protecció social a la dona no assalariada, degut a que el treball domèstic es considera una activitat «improductiva».

Inf: ABC - Madrid, 2/3/92

Servei d'Infància - 1988

AL PEU DE LA LLETRA

**horas y HORAS,
DIES i dies de lectura...**

Terremoto

SHEILA ORTIZ TAYLOR

Traducció de Heide Braun. horas y HORAS, la editorial feminista. Col·lecció: «Los deseos prohibidos», 1. Madrid, 1991. 206 pàgs. 1.800 ptes.

En l'últim Butlletí de Ca la Dona parlava de la literatura homosexual i intentava donar compte d'una manera incompleta però ben intencionada que hi havia en català i castellà al respecte. Doncs bé, avui esmento alguna d'aquestes mancances, i, així, informo amb goig que l'editorial horas y HORAS ha encetat una col·lecció (de suggeridor nom: «Los deseos prohibidos») amb un llibre de ficció sobre aquesta qüestió. A mig camí entre un recull de contes lligat, en què cadascun es podria llegir solt, i una novel·la, aquesta narració és un exemple de la literatura lesbiana progressista i d'esquerres que fa temps que es produeix al món anglo-saxó i que esperem que es vagi traduint aquí. S'hi donen un seguit de situacions còmiques, un pèl de fantasia, molta ironia, una galeria de personatges marginats i encantadors i grans dosis de crítica al sistema. És una literatura deutora de la Leonora Carrington de *La trompeta acústica* i també de la gran Joanna Russ.

Cris & Cris

MARIA FELICITAS JAIME

horas y HORAS, la editorial feminista. Col·lecció: «La llave la tengo yo», Madrid, 1992. 145 pàgs. 1.300 ptes.

I sense sortir de la literatura homosexual ni abandonar, l'editorial, trobem un altre títol, *Cris & Cris* de l'argentina Maria Felicitas Jaime, inclosa en una altra engrescadora col·lecció: «La llave la tengo yo»... És una novel·la curta que es llegeix bé i amb interès, no decau mai. Amb el pretext d'explicar una història entre dues dones —només dues?—, fa una narració esplèndida de

les coses de cada dia, de les coses de sempre, de la feina, de la família, de les sempre complicades relacions, els matisos, profunditat i riquesa de les relacions entre les persones, de l'amor. Ja era hora que aquest tipus de literatura es comencés a fer aquí, si bé no aquí almenys en castellà, ja que això implica un cert grau de normalitat, d'acceptació; la llàstima és que només sigui això: un cert grau de normalitat.

El juego de las astucias

DOLORES JULIANO

horas y HORAS, la editorial feminista. Col·lecció: «cuadernos inacabados», 11. Madrid, 1992. 179 pàgs. 1.600 ptes.

Canviem de col·lecció però no d'editorial, ja que horas y HORAS ha continuat els «cuadernos inacabados» començats per la desapareguda editorial la Sal de Barcelona i això ha possibilitat que la col·lecció no quedi desgraciadament inacabada. En un món on tan doloroses i freqüents són les desaparicions de llocs, àmbits, espais..., la continuació d'aquesta genealogia és una bona notícia.

El juego de las astucias és un llibre de Dolores Juliano i amb això hauria d'estar tot dit. No donaré res per suposat, però, i diré que és un recull d'articles diversos però no esparsos sobre els trets que caracteritzen la cultura, la paraula, les estratègies, de les dones com a grup oprimint. El ventall és ampli: els articles van des de *La Ventafocs* al tango, passant per les mares de déu, les mares de la Plaza de Mayo o les festes...

Especialment interessants són la Introducció i el Capítol I («Modelos e identidad») ja que donen coherència i unitat al capítol següent i, com sempre que llegeixes una cosa de Juliano, et fan anar una mica més enllà del que pensaves abans i et fan abandonar algun prejudici o partit pres.

No creas tener derechos

**LIBRERÍA DE MUJERES
DE MILÁN**

Traducció de María Cinta Montagut i Anna Bofill. horas y HORAS, la edito-

rial feminista. Col·lecció: «cuadernos inacabados», 10. Madrid, 1991. 204 pàgs. 1.600 ptes.

I ja per completar la informació sobre horas y HORAS i els «cuadernos inacabados», em referiré a un llibre que va sortir ara farà un any, la importantíssima obra col·lectiva *No creas tener derechos*.

Per a mi i moltes d'altres, el pensament de la diferència, la «volgia de vincere», la pràctica del «fare», l'«affidamento»..., han passat a ser meus, a formar part del meu cos i de la meua vida, gràcies a les dones que escriuen aquest llibre. Aquest grapat d'italianes que de tant en tant vénen a Barcelona i tan grates, riques i, a voltes, complexes són d'escoltar, m'han ensenyat el seu pensament, la seva manera de fer, d'actuar i d'avançar; i també, a reflexionar i a discutir sobre el propi fer, per dolorós i difícil que sigui.

Es per això, com tan bé ha explicat Maria-Milagros Rivera en una extensa ressenya que li va dedicar («DUODA. Papers de Treball», 2), que quan llegeixo aquest llibre m'hi veig reflectida, i no tan sols jo, sinó les dones que m'envolten i el quefer quotidià. Perquè també aquest llibre mostra d'una manera diàfana que en realitat no hi ha mai una separació entre el públic i el privat.

La sal del chocolate

FANNY RUBIO

Ed. Seix Barral, S.A. Barcelona, 1992. 236 pàgs. 1.400 ptes.

I parlant del públic i el privat... i parlant de la nostra, meua, teua, història... Encara que em queda poc espai, vull avisar que acaba de sortir —encara està calenteta...— la primera novel·la de la poeta Fanny Rubio. Llibre que té tant de tot això, que comences i no acabes... Només una poeta es pot riure de l'Althusser i de l'antiga saviesa com ho fa ella... Una lectura molt i molt recomanable. En parlo en el proper Butlletí.

Eulàlia Lledó

CALAIX DE MODISTA

??...!!!

És clar! Era Marlene Dietrich

EL COMLOT DE LES LECTORES

1 Va néixer a Baltimore el 7 d'abril de 1915 i morí a New York 44 anys després. **2** Provenia d'una família típica d'immigrants del segle passat. La besàvia havia estat esclava en una gran plantació de Virgínia. El seu avi, que l'adorava, era mig irlandès. La seva mare la va tenir amb tretze anys. El seu pare, que en tenia quinze, va desaparèixer ràpidament de les seves vides. **3** Va tenir una vida dura. Li agradava la boxa, la marihuana, i es tornava boja sentint Louis Armstrong i Bessie Smith. **4** Una altra de les seves perdicions eren les pel·lícules de Billie Dove. L'encisava i intentava imitar el seu pentinat. **5** Es passava moltes hores sentint música a la gramola d'un bordell. **6** Gairebé pobre tota la vida. Va començar a treballar com a prostituta i als quinze anys la dona que s'encarregava del bordell la denuncià i va acabar a la garjola. **7** En un moment donat va dir: «Quan la mare i jo ens trobarem i llogarem un pis a Harlem, haviem sentit que havia començat la Depressió. Per a nosaltres, una depressió no era res de nou: sempre l'havíem tingut.» **8** Va conèixer actors famosos del cinema: Bob Hope, Judy Garland, Orson Welles. Es va dirigir a Clark Gable dient: «A vostè l'he vist en alguna ocasió». **9** Va tornar a ser empresonada, en aquesta ocasió ja era una persona famosa i el motiu era «traficant de drogues» quan només n'era una consumidora. Arran d'això escriví la seva biografia on denuncia la política antidroga dels Estats Units. **10** El seu segell personal: una gardènia col·locada a una banda del cap. Coneguda com Lady Day.

CIUTAT

No estic gaire inspirada per recomenar-vos res especial. Poques coses d'interès, per al meu gust, que es puguin ressaltar de la cartellera de cinema i menys encara del teatre.

Disco Plataforma el 10 de setembre va ser la última trobada en la disco només per a dones. Així és. Una vegada més aquestes propostes es queden en el passadís, quan agafen rodatge. ZaSS, els amos decideixen no llogar-lo més perquè consideren que són poc rendibles. Vinga!! És una mala excusa, ja que la sala s'omplia cada vegada. Crec que la proposta no acabava d'agradar-los. Hi ha notícies d'un local nou: **Alternativa**, quin nom, oi?, serà, serà? sens dubte és una alternativa a un altre tipus de bar i de lloc per distreure't. Vinga, anima't. Només serà un dia al mes. Caldria mantenir els espais per a dones. I t'ho passaràs bé.

A **La nostra illa** hi ha problemes. L'Ajuntament i el veïnat pressionen perquè tanqui. Hauríem d'evitar-ho, hi ha previst fer una campanya. Ull viu!!

DISCS

Shadows and light és el títol del segon disc de Wilson Philips. Música pop interpretada per tres ger-

manes nordamericanes: Carnie, Chynna i Wendy. El nom artístic està format pels cognoms familiars i serveixen de carta de presentació ja que Carnie i Wendy són filles de Brian Wilson de *Beach Boys*; i Chyna de la cantant Michelle Philips de *Mamas and the Papas*. Bones veus per sentir.

Am I not your girl És l'últim disc de la particular Sinead O'Connor. «Són les cançons que em van fer desitjar ésser cantant». Això és el que ens diu. Ja sabeu que són temes clàssics de les clàssiques del jazz, ...Billie Holliday, Loretta Lynn... Sembla que no és gaire bo. El més divertit, és que Sinead en una de les presentacions, en concret en un programa de TV dels Estats Units, va trencar una foto del Papa tot cridant al públic: «lluïteu contra l'enemic».

Time flies últim de la banda *Vaya con Dios*, la veu i producció de Dani Klein donen una peculiar interpretació als temes. Fa especialment gràcia un tema que parla d'una noia amb jaqueta de cuir que treballa en el Paral·lel. Estitula *At the parallel*.

99.F Aquest és de Suzanne Vega. Neta d'una dona que tocava la bateria en una banda i a la qual dedica una cançó en aquest disc *Fat man & dancing girls*.

Ella és de les que podríem dir «utòpiques de l'art» i es va llançar a aquest món. Va deixar la seva feina com a secretària per dedicar-se a

la música, camp en el qual porta una bona carrera.

Good news És de Carmel. No gaire nou, està en mateixa línia de l'anterior. L'espectacle que ens va oferir a la Mercè ens en mostrà algunes peces i d'altres amb nous arranjaments. La banda de música que porta és fantàstica.

TEATRE

Dansa M'acaba d'arribar el programa del *Mercat de les Flors* i fent una ullada pel damunt veig que potser hi ha alguna cosa d'interès: Per les amants de la dansa *Constanza*, una coreografia de Margarita Guergé. Està previst del 12 al 14 de Novembre.

Rodeo una obra presentada per *Teatro Fronterizo* i que té gràcia, per a mi, perquè la dramaturgia, l'ha escrita Lluïsa Cunillé, premi Calderón de la Barca (1991). Es pot veure des del 20 al 29 de novembre.

Henri Darnaud 1989

Catalina de Erauso

Dins les cròniques i testimonis que existeixen arran de l'anomenada *aventura americana*, una d'elles en concret crida l'atenció per la seva particularitat: la insòlita història d'una dona que, segons diuen, va conquerir quotes d'independència i llibertat tan grans com les de qualsevol home (cosa gairebé impossible a l'època).

Catalina d'Erauso, filla del capità Miguel d'Erauso i de Donya Maria Perez de Galana i Arce, nascuda a la vila de Sant Sebastià el 1585. A l'edat de quatre anys, va ser internada al convent de les monges Dominiques, del qual va fugir onze anys després, just abans de ser professada. Decideix, aleshores, tallar-se els cabells i vestir-se amb robes d'home.

A partir d'aquest moment, Catalina inicia tot un període de situacions i conflictes:

- Adopta el nom de Francisco de Loyola, primer de Don Alonso Diaz Ramirez de Guzman, després.

- Treballa de patge al servei de diferents Senyors de la noblesa fins que s'incorpora com a soldat a l'Armada espanyola i embarca cap Amèrica.

Aviat destaca pel seu caràcter coratjós i és anomenat/da alferes. Dirigeix amb èxit diferents expedicions «genocides» a terres del Perú i posteriorment a Xile.

Durant quatre lustres, va conviure amb l'altre sexe, sense que ningú no sospités del seu engany. A terres americanes es feia passar per capó: «Don Alonso Guzmán, el capó», cosa que segurament explicava, a ulls de metges i companys, les singularitats anatòmiques que en un «cavaller» poguessin resultar poc apropiades.

En moltes ocasions, va haver d'elaborar complicades estratègies per tal de fugir de les ofertes de casament que li felen les dones així com d'algunes proposicions masculines.

La seva afecció pel joc i per les dones, li van portar més d'un daltabaix. Dues vegades va sobreviure a sentències de mort i era protagonista habitual dels dols d'honor que sovint es celebraven.

Va matar molts homes en aquests afers. Va ser durant una d'aquestes baralles, que va caure mal

ferit/da, i veient-se tan greu, va confessar el seu secret al bisbe de la ciutat de Guamanga. Ell/a mateixa ens ho explica a la seva autobiografia:

«Senyor, tot això que he referit a V.S. Il·lustríssima no és així. La veritat és aquesta: que sóc dona; que naixí a tal lloc, filla de tal i tal; que em van internar a tal edat a tal convent amb una tia meua; que allí em crií; que prengui l'hàbit i tingui noviciat; que quan estava per professar me'n sortí; que aní a tal lloc, em despullí, em vesti, em tallí el cabell, marxí allí i allà, m'embarquí, aportí, traginí, ferí, malegí, fins a venir a parar al present, i als peus de sa Senyoria Il·lustríssima.»

El bisbe va comprovar que la confessió era certa, enviant dues matrones que certificaren que l'anomenat «Alonso de Guzmán» era una dona i a més a més verge. La notícia va córrer per tots els poblats i «la monja alferes», com va ésser anomenada des d'aquell moment, va viure a diferents convents del Perú, fins que decidí tornar a Espanya.

Després d'un llarg viatge, ple d'inconvenients, arribà a Madrid i es va presentar a la Cort davant del Rei, que un cop assabentat dels seus mèrits militars, va ordenar al Consell d'Àndies que li concedissin una renda de vuit-cents escuts per agrair-li els serveis prestats a la Corona.

Amb aquests diners Catalina viatjà a Itàlia, i estant a Roma és rebuda pel papa Urbano VIII, que en conèixer la seva història li donà llicència per prosseguir la seva vida amb hàbits d'home, sempre i quan fos honest i mantingués la seva virginitat.

Durant el temps que va estar a Itàlia va ser convidat/da, per personatges notables: prínceps, cardenals, artistes. Va ser un famós pintor italià qui, fent-li un retrat, va descobrir que la Catalina utilitzava un emplastre molt dolorós per evitar que li creixés el pit.

Al seu llibre explica una altra anècdota d'aquest viatge:

«A Nàpols, un dia, passejant-me pel port, vaig adonar-me de les riotes de dues damiselles que parlaven amb dos joves. Em miraven, i una em va dir: Senyora Catalina, a on camina? Vaig respondre: Senyores meuques, a donar a vostès cent clatellots i cent ganivetades a qui les vulgui defensar. Van callar i se'n van anar d'allí.»

L'any 1630 va tornar a embarcar cap amèrica. S'instal·là a la província de Nueva Espanya a Mèxic, treballant de traginer i fent d'altres negocis.

Va morir d'una malaltia al poble de Cuicxatla el 1650. Segons diuen les cròniques l'enterrament va ser sumptuós, i van posar-li al seu sepulcre un honorós epitafi.